

GRUNDRISS DER GESCHICHTE DER PHILOSOPHIE, begründet von Friedrich Ueberweg, völlig neubearbeitete Ausgabe; *DIE PHILOSOPHIE DER ANTIKE*, Band 4, *DIE HELLENISTISCHE PHILOSOPHIE*, herausgegeben von Hellmut Flashar. Schwabe & Co AG · Verlag, Basel 1994, I–II, pp. 1272.

По скоро седум децении од последното издание (Ueberweg/Praechter од 1926) на томот посветен на хеленистичката философија во рамките на светски познатата серија под наслов *Античка философија* основана и издавана од Friedrich Ueberweg, пред нас се наоѓа нејзиното преработено издание под водство на Hellmut Flashar. Поточно, се работи за четвртиот том на серијата *Die Philosophie der Antike* кој има наслов *Die hellenistische Philosophie*, а е отпечатен во два дела.

На оние коишто долго време ја очекуваа појавата на ова значајно дело, H. Flashar во предговорот им објаснува дека долготрајната подготовка (од дури десет години) се должи на сложеноста на потфатот, тешкотиите околу координацијата на работата со повеќе автори, но и на објективно изменетата состојба во приказот на хеленистичката философија во наше време при што се мисли на значително збогатување на материјалот врзан за оваа тема. Последново, меѓу другото, доведе и до проширување на новото издание и разбивање на тематскиот том на два дела. Како посебен пример на проширување издавачот го истакнува Кикерон кој, наспроти четирите страни од првото издание, сега доби цело поглавје со над 170 страни.

Уште на самиот почеток внимание привлекува Уводот, особено неговиот прв дел даден под наслов *Поим и обележја на хеленистичката философија* (3–8), а потпишан од H. Flashar и W. Görler. Тој, имено, го содржи оправдувањето на изборот на насловот и темите што ги опфаќа овој том, но исто така ги истакнува и основните обележја кои на т.н. хеленистичка философија ѝ даваат поимна целовитост и заедништво.

Начелно, терминот „хеленистичка философија“ ги означува философските насоки и школи во времето на т.н. „хеленистички“ држави, значи, од смртта на Александар Македонски (323 г. пр. н. е.) до пропаста на Птоломејското царство во Египет (30 г. пр. н. е.). Меѓутоа, авторите признаваат дека многу нешта во оваа определба остануваат дискутабилни. Пред сè, самиот поим „хеленизам“, изворно, во грчкиот јазик содржан во зборовите *ἑλληνισμός*, *ἑλληνίζειν*, означува нешто грчко, т.е. хеленско, односно да се зборува грчки, а во доцната реторика пак упатува на еден стил во грчкиот јазик што соодветствува на поимот „latinitas“ кај Римјаните. Од друга страна, почетокот на „хеленистичката философија“ некои го врзуваат за Аристотел па неа ја преименуваат во „постаристотеловска философија“.

Заради наведените и низа други проблеми, именувањето и временските граници на хеленистичката философија се прифаќаат како конвенционални. Сепак, таа има обележја со кои недвосмислено се издвојува во рамките на античката философија и авторите нив посебно ги назначуваат.

На прво место, хеленистичката философија е тесно врзана за Атина. Иако во неа се вклучени и некои помали школи со локален карактер (на пример, онаа од Родос), факт е дека главниот импулс доаѓа

од Атина која и покрај изгубената политичка моќ уште долго останува филозофско средиште во антиката.

Понатаму, хеленистичката филозофија се оформува преку разни школи (σχολή, διατριβή) основани од истакнатите филозофи кон кои се приклучуваат низа следбеници и приврзаници. Тие школи, создадени според моделот на Платоновата академија, се институционализирани и водени од схоларси кои им даваат посебен белег во нивниот временски развој.

Повторно под влијание на Платон, но и на Аристотел, тоа е време кога филозофијата се пројавува низ изграден систем; во стоицизмот, а уште повеќе во епикурејството, се обликува догматика во која истакнато место добиваат основните поставки (на пример, κύριαι δόξαι кај Епикур). Иако скептицизмот се јавува како силен отпор против секое догматично учење, тој и самиот на крајот добива карактер на систем особено во рамките на Академијата.

Покрај тенденцијата кон систематско изложување на учењето, во хеленистичката филозофија се развива и еден посебен осет за критичка отвореност и тоа не само меѓу слушателите, туку и меѓу учениците и схоларсите. Таа отвореност кон дијалогот не дозволува учењата да се изродат во ригидни догми.

Земено во целина, школите од овој период се врзуваат за некое постаро учење: скептичката академија се врзува за Платон, перипатетичарите за Аристотел, Епикур се потпира на Демокритовиот атомизам, стоицизмот пак на перипатетичарите, старата Академија, киниците и Хераклит. Но, притоа тие сепак донесуваат и нешто свое, ново од основа, а тука посебно се одбележува нивниот придонес во развојот на филозофската терминологија што доведува до појава на еден нов филозофски јазик, филозофски „којне“ (κοινή).

Конечно, во хеленистичката филозофија се јавува раздвојувањето на филозофијата од посебните науки. И покрај исклучокот на Посејдониј, тоа е време кога специјализираните знаења од областа на математиката, медицината, филологијата и т.н. дефинитивно излегуваат од областа на филозофското знаење, а во неа самата пак се јавува тројната делба на физика, логика (спознавателна теорија) и етика, при што последнава добива примарно значење.

По овие збиени, но извонредно важни определби, следува опсежниот преглед на содржините што припаѓаат на јасно определената област на истражување.

Во првиот дел (стр. 1-490) се обработени Епикур и неговата школа и Лукретиј. Michael Erler, авторот на поглавјето за Епикур (29-380), истакнува дека во изминативе триесетина години во таа област е остварен голем напредок: илезени се нови изданија, коментари и извори. Затоа тој си зема за задача не само да пружи продлабочен приказ на мислата на Епикур и неговите ученици, туку и да даде стегнат преглед на најновите тенденции во современите истражувања. Erler истакнува дека некои нови интерпретации се потпираат на откриениот папиролошки материјал, така што поранешното толкување на Епикуровите основни ставови како производ на лично видување на нештата сега се заменува со објаснувањето дека тие се непосредна реакција на промените што го зафаќаат светот на хеленизмот. Во етиката се истражува односот меѓу утилитаризмот и религијата со тоа што на последнава ѝ се придава едно особено значење во неговата филозофија. Наспроти вообичаената општа претстава на

Епикур како философ етичар, се наложува неговиот научен интерес благодарение на истражувањето на неговото дело *De natura*.

М. Eglar е автор и на поглавјето за Лукретиј (381–490). Една од традиционалните теми на иследување на Лукретиј е неговиот песимизам. Меѓутоа, ако се земат предвид околностите во кои философот живеел (општествените турбуленции и општа неизвесност), би се рекло дека тој поскоро е реалист, па на места и оптимист. Други сметаат дека е пренагласено и несоодветно на Лукретиј да му се припишува некаква јасна политичка и социјална намера како идејна подлога на неговото учење; тој не е тип на современ просветител на масите, туку само настојува да ги ослободи луѓето од политичката и религиозната отуѓеност. Посебно се одбележува дека односот поет – философ нема темелно значење како што тоа некогаш се истакнуваше; имено, се смета дека нема основа за инсистирање на некаква суштествена противставеност меѓу сувата философска граѓа и поетската стихувана обработка.

Во следното поглавје е изложена философијата на рана и средна стоа (491–716), при што се обработени: Зенон и неговите ученици, а меѓу нив посебно Клеант и Хрисип, потоа Панајтиј и Посејдониј како и стоицизмот кон средината и втората половина на првиот век пред н.е.

Во општиот осврт кон современите иследувања на стоицизмот, Peter Steinmetz, авторот на ова поглавје, укажува на четири основни тенденции. Прво на показ е насоченоста кон стоицизмот сфатен како хомоген философски систем, при што се запоставуваат посебностите врзани за поединечните претставници од разни временски периоди што доведува до опасноста да се реконструира систем кој, всушност, историски не постоел. Од друга страна, при определбата на посебноста на претставителите на стоицизмот, се јавува стремеж кон попрецизни критериуми на разликување, а наедно и кон утврдување на историското место на претставителите врз основа на влијанијата што тие ги претрпеле од учењата што им претходеле. Посебно се одбележува настојувањето некои од стоичките ставови да се протолкуваат како одговор на актуелните проблеми на времето во кое тие се формираат.

Woldemar Görler пишува за скептиците Пирон и Тимон и нивните ученици, потоа за академичарите Аркесилај, Лакид, Карнеад, Филон и нивните ученици и на крајот за Антиох од Аскал (вкупно, 717–989 стр.). Тој подвлекува дека и покрај низата разлики меѓу наведените философи, сепак нивните учења се наоѓаат во една меѓузависност, често историски заснована. На пример, на планот на гносеологијата несомнена е врската меѓу Пирон и скептицизмот изразен во Академијата чијашто заднина треба да се бара во сократовско-платоновската мисла. Меѓутоа, основните тешкотии произлегуваат од фактот што за учењето на повеќето претставители на овие философски школи ние денес имаме податоци од втора или трета рака.

Последното поглавје му е посветено на Кикерон (991–1168), а негови автори се Günter Gawlick и Woldemar Görler. Тука се обработени философските списи на Кикерон, а посебно се истражува суштината на неговиот скептицизам.

Општо земено, целиот овој том, посветен на хеленистичката философија, го запазува востановениот образец на презентирање. Секое поглавје обработува одредена тема, поединечен философ или школа, при што се нижат стандардните информации: известие за иследувањата во

дадената област, преглед на списите на дадениот философ со опширно изложена содржина, податоци за животот на философот, анализа на неговото учење и конечно, влијанието што тоа го има на подоцнежната философска мисла. Сите овие тематски целини се придружени со опширна, но критички избрана библиографија. Врз основа на површниот преглед, оваа книга некому може да му прилега на бесконечна збирка од имиња и наслови на дела, но оние што сериозно се занимаваат со проблемите обработени кај Ueberweg знаат да ги ценат нејзините доблести. Ова дело не нуди некаков специфичен или екстравагантен пристап кон философските учења што ги толкува; целта на неговиот основач и издавач, а секако и на неговите еминентни автори, е да се даде темелна, потполна, проверена и современа информација. Затоа и овој том, како и останатите други од серијата насловена Philosophie der Antike останува незаменлив прирачник со светски глас.

Вишомир Мишевски
Философски факултет, Скопје

LE CONCEPT DE NATURE À ROME. LA PHYSIQUE, Actes du séminaire de philosophie romaine de l'Université de Paris XII-Val de Marne (1992-1993) édité par Carlos Lévy: Études de littérature ancienne, tome 6. Press de l'École normale supérieure, Paris 1996, pp. 270.

Во рамките на едицијата *Études de littérature ancienne*, томот 6 ги донесува излагањата на Семинарот по римска философија, одржан при Универзитетот во Париз XII-Val de Marne во текот на 1992-1993 година, а на иницијатива на Clara Assayas-Auvray, Bernard Besnier и Carlos Lévy.

Во уводниот дел, под наслов „Философирањето во Рим“, издавачот Carlos Lévy се противставува на вообичаената претстава според која Атина е центар на философското творештво, а во Рим таа само се преведува и имитира. Тој укажува на автохтоноста на една силна философска струја која своите корени ги влече од питагорејството поникнато на југот на Италија. Несомнен доказ дека римјаните ја познавале философијата и ѝ укажувале почит пред да се запознаат со претставителите на атинските философски школи е статуата на Питагора подигната во Собранието уште во III век пр.н.е. Карикираната слика според која римјаните, кога по некоја случајност ќе се зафатат со философија тогаш тоа редовно е етиката, ја разбива поетот Ениј којшто од неговата родна Јужна Италија е доведен во Рим од страна на Катон (!) како носител на севкупната традиционална култура, особено философска. Во неговото дело за првпат се сродуваат философијата и латинскиот јазик.

На крајот од својот текст, Lévy дава појаснение зошто токму *natura*, меѓу останатите латински философски термини, е земен за предмет на истражување во оваа книга. Имено, вели тој, овој поим е до таа мера присутен во римската философија што таа воопшто би можела да се определи како натуралистичка. *Natura* се јавува како централен поим во